

Informace o činnosti pracovišť zabývajících se výzkumem mládeže v ČSR

Jedním z úkolů monotematického čísla o mládeži je i poskytnutí informací o staru výzkumných prací, úkolech a záměrech jednotlivých pracovišť. Proto zařazujeme do této rubriky soubor příspěvků zaměřených k tomuto cíli. Předem se omlouváme, není-li výčet pracovišť zabývajících se mládeží úplný.

V prvé řadě přinášíme informaci o těch pracovištích, která mají výrazný vliv na formulaci společenské objednávky a jejichž prvořadým úkolem a zájmem je aplikace výsledků výzkumné práce ve společenské praxi.

Další informace se týkají užších, nezřídka však významných výzkumných úkolů, které jsou řešeny jednotlivými, zpravidla tím či oním způsobem specializovanými pracovišti. Některé z těchto úkolů jsou zařazeny do ústavních či fakultních plánů, jiné do plánu resortního, některé mají krátkodobý, jiné dlouhodobější charakter.

Poslední informace se týká dlouhodobých úkolů Ústavu sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství, které jsou zařazeny do resortního plánu a státního plánu badatelského výzkumu.

Činnost odboru mládeže Úřadu vlády ČSR*

Stále aktuálnější otázkou současnosti i budoucnosti se stává praktické využití výsledků výzkumů v každodenní praxi. Není jistě žádným tajemstvím, že právě v tomto směru existuje stále řada problémů. Ne náhodou je tato otázka předmětem mnoha seminářů, sympozií atd. Bude i obsahem jednání mezinárodních sympozií v Primorsku na podzim letošního roku.

Nedostatečné využívání výsledků výzkumů v oblasti mládeže (ale i jinde) má řadu příčin. Patří mezi ně například skutečnost, že mnohé výzkumy nejsou reprezentativní a dostatečně validní, že výsledky jsou k dispozici často se značným zpožděním, mnozí pracovníci, kteří by měli těchto výsledků ve své práci využívat, mnohdy ani o výzkumech nevědí atd. Na spolupráci vědeckovýzkumných pracovníků a vědeckovýzkumných pracovišť s „lidmi praxe“, na jejich zájmu a iniciativě závisí to, jak brzy dojde k organickému skloubení teorie s praxí.

S velkým uspokojením lze proto kvitovat zájem, který věnují otázkám vědeckovýzkumné činnosti v oblasti mládeže v posledních 2–3 letech zejména pracovníci ÚV SSM, SÚV SSM a odboru mládeže Úřadu vlády ČSR. Z iniciativy těchto pracovníků bylo uskutečněno v poslední době několik důležitých výzkumů, jako např.: *Průzkum postojů mládeže k vybraným kulturním hodnotám a zájmovým kulturním aktivitám* (Ústav pro výzkum kultury — 1971), *Kulturně politické orientace mládeže v závodech V. I. Lenina* (Výzkumné a studijně metodické středisko Ústavu marxismu-leninismu UK — 1972), *Mládež v naší společnosti* (Výzkumný ústav kultury a veřejné mínky v Bratislavě — 1973), *Mládež a společnost I* (Kabinet pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadu — 1974) aj.

V úzké spolupráci Československé sociologické společnosti, Slovenské sociologické společnosti, Sociologického ústavu SAV, ÚV SSM a SÚV SSM bylo uspořádáno několik významných konferencí, z nichž připomínáme alespoň: *Sociologické aspekty komunistické výchovy mládeže z hlediska práce SSM* (Smolenice 1972) a *Sociologické aspekty komunistické výchovy učňovské a pracující mládeže* (Smolenice 1973). Koncem r. 1974 se uskutečnil (opět ve Smolenicích) vědecká konference na téma *Mladá generace dělnické třídy a plánování sociálního rozvoje průmyslového podniku z hlediska práce SSM*.

Analyticko-koncepční oddělení ÚV SSM a odbor mládeže Úřadu vlády ČSR úzce spolupracují s řadou vědeckovýzkumných pracovišť, jako např. s Ústavem sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství UK, Výzkumným a studijně metodickým střediskem Ústavu marxismu-leninismu UK, Ústavem pro filosofii a sociologii ČSAV, Ústavem pro výzkum kultury, Kabinetem pro výzkum veřejného mínění při FSÚ aj. Při ÚV SSM byl vytvořen aktiv mladých vědeckovýzkumných pracovníků, jehož členy jsou mj. F. Zich, A. Matějovský, A. Fazík, E. Freilová, V. Dubský, L. Macháček aj.

To vše svědčí o opravdovém zájmu a upřímné snaze vědeckých pracovníků i pracovníků praxe o úzkou spolupráci a maximální efektivnost společné práce. Je to mezi jiným i důkazem toho, že společenský výzkum se stává stále významnějším nástrojem praktické řídicí činnosti státních, státních orgánů a společenských organizací.

Výsledky výzkumů samozřejmě nejsou a ani nemohou být jediným zdrojem poznatků a informací o současné mladé generaci, ale mohou, splníme-li určité předpoklady, být jedním z nejdůležitějších.

Aby přínos výzkumů mládeže pro konkrétní a každodenní socialistickou výchovu mladé

* Úřad vlády ČSR — odbor mládeže, Praha 1, Lazarská 7.

generace — v duchu závěrů červencového plenárního zasedání ÚV KSČ 1973 — byl ještě větší než dosud, je třeba vypracovat jednotnou dlouhodobou koncepci, dosáhnout maximální jednoty a koordinace, zabezpečit vysokou kvalitu všech výzkumů a postupně přecházet od popisné analýzy k analýze kauzální a perspektivní, nahrazovat dosud převažující statistické zkoumání mládeže zkoumáním dynamickým. *Václav Němec*

Socialistický svaz mládeže a teoreticko-výzkumná činnost*

Poznání reálného myšlení a jednání ekonomicky, sociálně a psychicky diferencovaných skupin mládeže a konfrontace této poznané reality s obsahem, metodami a formami práce uplatňovanými v Socialistickém svazu mládeže je základním prostředkem rozvoje zájmu mladých lidí o činnost ve Svazu, a tím o aktivní společenskou angažovanost na jeho platformě. Bez využití tohoto prostředku lze jen těžko v plném rozsahu splnit úkol, který Socialistickému svazu mládeže uložilo červencové plénum ÚV KSČ v roce 1973: „... rozvinout neformální práci mezi veškerou mládeží, hledat a volit formy a metody této práce tak, aby mladí lidé pocívali potřebu organizovanosti, života v družném kolektivu, který je vhodným způsobem začleňuje do společnosti, veřejné práce a v němž mohou uplatnit své zájmy, rozšířit svůj obzor a osvojovat si jednání odpovídající normám socialistického soužití.“ Zapojení a pomoc společenských věd v politické praxi SSM je dnes, v dnešním stadiu vývoje organizace nevyhnutelným předpokladem úspěšné efektivní politické práce. O nutnosti efektivní politické práce mluvil na zmíněném plénu ÚV KSČ též dr. G. Husák, který řekl: „Na všech úsech bude rozhodující kvalita, efektivnost naší práce. Do šířky se nám v politické a ideologické oblasti lépe daří. Ne však vždy co do kvality, do hloubky, do přinášení efektu.“

Tato slova platí jak pro politickou praxi, tak i pro práci vědeckovýzkumné fronty. Vždyť efektivnost společenské vědy lze podobně vyjádřit jako efektivnost politickou. Zjednodušeně řečeno, cílem marxistické vědy o společnosti je poznání sociální reality a její ovlivňování, přetváření v zájmu objektivně nejprogresivnější společenské síly prostřednictvím jejich politických a ideologických nástrojů. Z hlediska takto určeného obecného cíle lze posuzovat i její konkrétní aktuální efektivnost. Např. jestli nemůžeme být plně spokojeni se současným stavem sociologie mládeže, především s její efektivností, s jejím zprostředkovaným vlivem na utváření žádoucího myšlení a jednání naší mládeže, je tento stav mj. dán nedostatečností vztahů daného úseku společenskovědní fronty k existujícím politickým a ideologickým nástrojům přetváření sociální reality mládeže. Tato charakte-

ristika současně situace neplatí jen pro uvedenou oblast (tedy sociologii mládeže), ale je možné ji více méně zobecnit na celou sféru tzv. poznávací činnosti, jejímž objektem je mládež.

Předsednictvo ÚV SSM schválilo loňského roku konzultativní materiál o poznávací činnosti dětí a mládeže a o zaměření teoreticko-výzkumné činnosti uvnitř SSM. Materiál byl vypracován z popudu ÚV SSM ve spolupráci s vědeckovýzkumnými pracovišti, v rámci jejichž pracovních úkolů jsou intenzivně rozpracovávány teoretickovýzkumné otázky mládeže. Tento materiál reagoval na nepříznivou situaci v teoretickovýzkumné činnosti zaměřené k problematice mladé generace a na základě analýzy současného stavu konstatoval, že „... vědeckovýzkumná činnost v oblasti mládeže není dostatečně koordinována, chybí jí dlouhodobá koncepce a cílevědomé zaměření. Je prováděna do značné míry nahodile a často jsou zkoumány otázky, které nejsou z hlediska současných potřeb (je míněno především politických — A. K.) nejdůležitější. Výzkumem politických názorů a postojů mladých lidí se systematicky nikdo nezabývá, neexistuje také pracoviště, které by shromažďovalo a zpracovávalo informace o výzkumech mládeže.“ Tuto situaci např. dokumentuje fakt, že v uplynulých zhruba deseti letech bylo realizováno téměř dvě stě výzkumů zabývajících se nejrůznějšími otázkami přímo souvisejícími s životem dětí a mládeže. Přitom však tyto výzkumy nejenže nebyly efektivní (z hlediska výše formulovaného cíle), ale ani jejich gnoseologický význam neodpovídá úsilí a materiálním prostředkům vynaloženým na jejich realizaci. Příčinu lze (s ohledem na výše formulovaný cíl marxistické vědy o společnosti) hledat v tom, že společenskovědní fronta nezná vždy reálné problémy, které Svaz mládeže nejostřeji pocítuje a jejichž vyřešení má celospolečenský politický význam. Nezná pořadí významnosti a aktuálnosti těchto problémů, což je do jisté míry dáno i tím, že ani politický aparát (SSM), který je přímým nástrojem řešení existujících a nově vznikajících problémů, je zatím nedokáže přesně vymezit nebo dokonce předvidat.

Socialistický svaz mládeže má vnitřní zájem na účinné pomoci, kterou v sobě skrývá efektivní využití teoretickovýzkumné práce k otázkám dětí a mládeže, má zájem na poznání dosavadního vývoje mládežnického hnutí, na analýze současné situace a na odvození prognostických alternativ, protože na základě těchto výsledků v rámci činnosti a řízení Svazu může s předstihem reagovat na vznikající společenské zájmy a potřeby. Rozvoj teoretickovýzkumné práce chápe Socialistický svaz mládeže jako integrální součást snahy o zkvalitnění komplexní činnosti, snahy o to, aby se SSM stal politickou avantgardou naší mládeže. V tvůrčí aplikaci po-

* Analyticko-koncepční oddělení ÚV SSM, Praha 1. Gorkého nám. 24.

znatků společenských věd v politické praxi spalňuje SSM jeden ze způsobů obrany proti nebezpečí, které v sobě skrývá neznalost společenské reality, nesprávné subjektivní hodnocení významných sociálně politických jevů apod.

Komplex poznávací činnosti zaměřený k dětem a mládeži však představuje tematický okruh, který přesahuje potřeby a možnosti SSM, a proto je nutné v rámci tohoto systému vybudovat specifický poznatkový subsystém, který pracovní nazýváme teorií socialistické organizace mládeže a jehož integrální součástí je rozsáhlý a dlouhodobý program teoretickovýzkumné práce SSM.

V rámci ústředního výboru Socialistického svazu mládeže je pověřeno zabezpečováním a koordinováním teoretickovýzkumného programu *analyticko-koncepční oddělení*, které se v současné době intenzivně snaží o vytvoření předpokladů pro optimální rozvoj teoretickovýzkumné práce uvnitř Svazu. Vzhledem k tomu, že je personálně velmi malým útvarem, opírá se o spolupráci početné dobrovolné komise, složené z pracovníků společenskovědních (pedagogických a vědeckých) institucí, ústavů a organizací a z pracovníků státních a politických orgánů, do jejichž pracovní kompetence náleží problematika dětí a mládeže. V komisi pracují především sociologové, ale také psychologové, pedagogové, filosofové, ekonomové atd. Komise je vlastně interdisciplinárním týmem, který vzhledem ke svému kvalifikačnímu spektru může operativně zasáhnout při řešení libovolného problému SSM. Současným hlavním posláním komise (teoretikometodologická komise AKO ÚV SSM) je její podíl na zpracování programu výstavby teorie socialistické organizace mládeže, podíl na vypracovávání koncepce činnosti v jednotlivých úsecích práce Svazu, na účelových, teoretických studiích, na koordinaci poznávací činnosti v rámci SSM a na vypracovávání „zakázek“ nebo přímo projektů výzkumných úkolů Svazu, které jsou zabezpečovány státními ústavy a výzkumnými středisky. Prostřednictvím členů komise je rovněž realizován bezprostřední styk mezi Socialistickým svazem mládeže a organizacemi a institucemi, které se zabývají poznávací činností orientovanou k dětem a mládeži. Komise je členěna na sekce, které se zabývají nejzávažnějšími aktuálními problémy SSM (problematika dělnické mládeže, vysokoškolské mládeže a mladé inteligence, podíl mládeže na řízení a správě společnosti atd.). Komise je ustavena a pracuje teprve velmi krátkou dobu, nicméně již první výsledky práce ukazují, že tato forma spolupráce Svazu mládeže se společenskovědní frontou je vysoce účinná.

K posílení tvorby potřebných adekvátních vztahů mezi SSM a pracovníky společenskovědních institucí, organizací apod. přispívá i teoreticko-metodologický bulletin analy-

ticko-koncepčního oddělení ÚV SSM — *Impuls*. Jeho základní funkcí je kromě jiného informovat pracovníky aparátu a funkcionáře ústředních orgánů SSM o cílech, úkolech, možnostech a výsledcích: 1. komplexu poznávací činnosti vztahující se k mládeži, 2. specifické teoreticko-výzkumné práce uvnitř SSM. Jeho funkcí je však také zároveň přinášet pracovníkům vědecko-výzkumné fronty, kteří mají pracovní zájem o otázky mládeže, informace o aktuálních problémech mládežnického hnutí a jejich teoreticko-výzkumného rozpracování. Věříme, že bulletin *Impuls* postupně vytvoří novou platformu spolupráce společenských věd s politickou praxí SSM.

Analyticko-koncepční oddělení ÚV SSM není jen koordinátorem poznávací činnosti ve svazu a „zadavatelem“ teoreticko-výzkumných prací z oblasti organizace mládeže, jak by mohlo plynout z předchozích stručných informací, ale snaží se také o vlastní teoretickou a výzkumnou práci. V současné době zpracovává metodiku relativně rychlé výzkumné akce utilitárního charakteru, jejíž výsledky lze využít jako orientačního materiálu v neodkladných politických rozhodovacích procesech. Valence zjištěných skutečností pomocí této výzkumné akce — informační sondy — je na úrovni, která dovolí využít výsledků v politické praxi.

V poslední době se vytváří příznivá atmosféra pro účinnou a systematickou spolupráci vědeckých a výzkumných pracovišť se Socialistickým svazem mládeže. Také se již objevily první pozitivní výsledky spolupráce společenskovědních pracovišť zabývajících se problematikou mládeže, která chápe, že význam jejich práce je dán kromě jiného účinností odrazu výsledků této práce v sociální realitě mládeže, účinností odrazu, který je zprostředkovan ideologickými a politickými nástroji představitelů mládežnického hnutí — Socialistickým svazem mládeže. Jedním z prvních výsledků nové pozitivní atmosféry je také toto monotematické číslo Sociologického časopisu, které Socialistický svaz mládeže vítá jako nanejvýš užitečný a potřebný podnět k prohloubení a zintenzivnění teoreticko-výzkumného zájmu o otázky mládeže, který ve svých důsledcích může perspektivně přispět i ke zkvalitnění činnosti a řízení naší jednotné socialistické organizace mládeže.

Aleš Kabátek

Příspěvek Ústavu školských informací při ministerstvu školství ČSR k výzkumům mládeže*

Snaha o postupné zdokonalování procesu výchovy a vzdělávání v souvislosti s nástupem naší společnosti do období vědeckotechnické revoluce se projevuje zvýšenou pozorností řídicích orgánů ministerstva školství k otázkám mládeže a výchovnému působení na ni

* Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR, Praha 1, Karmelitská 7.

a k úkolu vytyčenému XIV. sjezdem KSČ: „...připravovat mladou generaci v souladu s potřebami socialistické společnosti, s požadavky rozvíjející se ekonomiky i jednotlivých oblastí společenského života“.¹ O snaze splnit tyto cíle svědčí i šíře záběru, s níž jsou tyto otázky řešeny v rámci resortního plánu výzkumných úkolů odvětví školství ČSR na léta 1971—1975.

Ústav školských informací při MŠ ČSR je organizací pro informatiku v gesci výchova, vzdělávání, školství. Shromažďuje, zpracovává a vyhodnocuje sociálně ekonomické, vědecké, technické a ekonomické informace. Je vrcholným zpracovatelským místem odvětvového statistického výkaznictví v resortu školství. K získání doplňkových informací pedagogického a sociologického charakteru pro řízení školství realizuje také vlastní průzkumnou činnost.

Některé z úkolů, které plnil Ústav školských informací v posledních letech, se zabývaly také otázkami mládeže.

V roce 1972—1973 byl proveden pod vedením ing. Vladimíra Votlučky průzkum týkající se opakování žáků ZDS. Předcházela mu studie *Zaostávání žáků na ZDS* (vyšlo v edici řadě ÚŠI, Praha 1972), která kromě analýzy vývoje základní devítileté školy od roku 1960 byla doplněna i retrospektivním statistickým pohledem na tento jev na základě údajů ze zahajovacích výkazů o ZDS. Průzkum měl prohloubit a upřesnit některá tvrzení této studie především získáním reálných numerických důkazů a vytvořit základ pro eventuální pedagogický výzkum.

Cílem bylo zjistit a porovnat intenzitu opakování, vyjádřenou statistickou charakteristikou — mírou opakování (poměr počtu žáků opakujících daný postupný ročník v daném školním roce a celkového počtu žáků v daném postupném ročníku na začátku předchozího školního roku) u různých skupin žáků.

Výsledky ukázaly² rozdíly v intenzitě opakování u chlapců a dívek, a to v neprospěch chlapců; na II. stupni ZDS je jejich intenzita opakování dokonce 2krát vyšší než u dívek, dále vyšší intenzita opakování je na samostatných školách pro 1.—5. postupný ročník — 1.8krát vyšší než na plně organizovaných školách — a u přespolních žáků — v průměru 2krát vyšší než u žáků bydlících v sídle školy. Zajímavé je, že vyšší intenzita opakování byla shledána u žáků, jejichž matky jsou v domácnosti, než u žáků zaměstnaných matek: na I. stupni ZDS je míra opakování u skupiny dětí žen v domácnosti 1,7krát vyšší než u skupiny dětí zaměstnaných žen, na II. stupni se rozdíl snižuje — míra opakování je u dětí žen v domácnosti 1,2krát vyšší.

Zjištěné výsledky mohou být i v současné době po změnách v klasifikačním řádu užitečnými poznatky pro orientaci zvýšeného

zájmu a péče učitelů o některé skupiny žáků, kterým je především třeba pomáhat při překonávání prospěchových obtíží ve škole a věnovat jim zvýšenou pozornost a individuální přístup.

Dalším z úkolů řešených Ústavem školských informací, týkajícím se otázek mládeže ve sféře školství, byl výzkum uchazečů o učitelské studium na pedagogických fakultách v ČSR v r. 1973. Výzkum byl proveden a vyhodnocen za externí spolupráce a odborného vedení doc. Marty Klímové, CSc. z Ústavu sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství.

Výzkum měl přinést první relativně úplné zmapování situace v přijímání uchazečů o studium učitelské na všech pedagogických fakultách ČSR. Protože velmi významnou otázkou pro přijetí ke studiu na vysoké škole je — kromě odborných a intelektuálních předpokladů uchazeče — motivace, důvody, které jej vedly k volbě právě tohoto druhu studia, bylo téžistě výzkumu ve zkoumání motivů uchazečů o učitelské studium, jejich představ o osobnosti učitele a o místě vlastního působení v učitelském povolání.

Výzkum zjišťoval, do jaké míry se u uchazečů projeví kladné motivy pro volbu budoucího povolání učitele, jako jsou mj. obliba práce s dětmi a láska k nim, zájem o výchovu a vývoj jejich osobnosti, tradice povolání učitele v rodině, zájem a obliba učitelské práce z příkladu bývalého učitele, uznání celospolečenského významu a osobní vysoké hodnocení povolání učitele atd., nebo na druhé straně, zda se u nich projeví i únikové motivy.

Zkoumané jevy byly analyzovány ve vztahu k pohlaví uchazečů, jejich životnímu a sociálnímu prostředí, vzdělání a povolání rodičů, materiální úrovni rodiny, předcházející školní přípravě uchazečů, jejich zájmovým činnostem i společenské angažovanosti s cílem zjistit některé základní faktory ovlivňující volbu učitelského studia a provést jejich srovnání u uchazečů přijatých a odmítnutých.

Výzkum je rozvržen do dalších etap tak, aby byla získána určitá představa o vývoji od uchazeče o učitelské studium přes absolventa pedagogické fakulty až k období působnosti v povolání učitele.

Plán dalších úkolů Ústavu školských informací naznačuje, že kromě své stěžejní informační činnosti v okruhu sociálně ekonomických, vědeckých, technických a ekonomických informací se bude i nadále věnovat, ve spolupráci s odborníky na danou problematiku z vědeckovýzkumné základny, získávání primárních informací pedagogického a sociologického charakteru, především v otázkách závažných z hlediska řídicí sféry školství, v nichž zájem o perspektivní rozvoj naší mladé generace je na předním místě.

Jana Vaníčková

¹ Ze zprávy předsednictva ÚV KSČ, přednesené s. J. Fojtíkem na červencovém plénu ÚV KSČ 1973.

² Podle Votlučky, V.: *Opakování žáků na ZDS*. ÚŠI, Praha 1973.

Práce Studijně metodického střediska Ústavu marxismu-leninismu UK v oblasti sociologie mládeže*

Ústav marxismu-leninismu UK se od roku 1972 systematicky zabývá problematikou zkvalitňování politicko-výchovné práce mezi studenty UK. V souladu s organizačním řádem ústavů marxismu-leninismu bylo také v roce 1972 založeno Studijně metodické středisko UML UK jako pracoviště, které se specializuje na zajišťování vhodných podmínek pro plnění všech úkolů UML UK, tj. úkolů výukových, úkolů v oblasti vědecko-výzkumné práce i v oblasti politické výchovy studentů.

Významný podíl v práci Studijně metodického střediska zaujímá již od jeho vzniku výzkumná práce, zaměřená na problematiku výchovy mládeže a studentů. Výzkumný úsek tohoto pracoviště pracuje podle plánu práce, schváleného vedením ústavu. Od roku 1972 se orientuje na řešení především těchto vědecko-výzkumných úkolů:

- komunistická výchova mládeže se zvláštním zřetelem na problematiku výchovy na vysokých školách (díleč úkol rezortního plánu výzkumu),
- výzkum sociálního a politického profilu studentů UK (ústavní úkol),
- výzkum „perspektivy mládeže“, prováděný ve spolupráci s Kabinetem pro výzkum veřejného mínění jako celostátní výzkum čs. mládeže pro potřeby ÚV SSM a Úřadu vlády ČSR,
- výzkum pražské mládeže, prováděný podle požadavků NVP.

Všechny vědecko-výzkumné úlohy jsou řešeny na základě požadavků státních a stranických společenských organizací (vedení UK, MV KSČ, OV KSČ, ÚV SSM, Úřad vlády ČSR a pod.).

Toto úzké spojení vědecko-výzkumné práce se společenskou praxí přináší určité zvláštnosti, které se promítají do organizace vlastní výzkumné práce. Většina úkolů je formulována na základě naléhavých, aktuálních potřeb společenské praxe, a proto jejich splnění je nárokováno v poměrně velmi krátkých termínech. Využívání výsledků vědecko-výzkumné práce v politické a sociální praxi vyžaduje, aby výzkumné úlohy byly řešeny s možností formulovat návrhy a doporučení konkrétních praktických opatření. Zaměření vědecko-výzkumné práce na praktické použití vyžaduje také zachování vysoké míry spolehlivosti výzkumů a aplikaci takových metod a technik, které zajistí adekvátnost výzkumem sledovaných charakteristik.

Základním problémem, který byl v souvislosti s výše uvedeným zaměřením vědecko-výzkumné práce Studijně metodického střediska řešen, byl problém teoretické a metodologické koncepce výzkumu mládeže. Tato koncepce byla postupně zpracovávána a v jednot-

livých výzkumech ověřována. Konkrétně je formulována jako „model“ sociologického výzkumu socialistického uvědomění mládeže (viz např. A. Matějovský: *Výzkum socialistického uvědomění mládeže*, v sborníku: *Sociologické aspekty komunistické výchovy učňovské a pracující mládeže*, Smena, Bratislava 1973).

Výsledky vědecko-výzkumné práce Studijně metodického střediska jsou obsaženy v závěrečných zprávách z výzkumů, které byly v letech 1972 a 1973 provedeny (např. Kulturně politické orientace mládeže ve velkém strojírenském závodě — 1972, Sociální a politický profil studentů I. ročníku UK — 1973, Sociální a politický profil studentů I. a II. roč. UK — 1974), i v některých publikacích (např. *Sborník prací k politicko-výchovné práci na UK* — 1973).

V roce 1973 navázali pracovníci Studijně metodického střediska rozsáhlé kontakty s obdobnými pracovišti v socialistických zemích s cílem konkretizovat a zintenzivnit výměnu zkušeností z výzkumné práce orientované na problémy výchovy mládeže v socialistické společnosti. Výsledkem této spolupráce je výměna materiálů k publikacím i vzájemné konzultování metod a technik ve výzkumech používaných. K výměně zkušeností v rámci ČSSR připravuje Studijně metodické středisko UML UK odborné semináře a konference ve spolupráci s dalšími institucemi zabývajícími se výzkumy obdobného tematického zaměření. Jedním z takových setkání je i konference: Úloha vysoké školy ve výchově socialistické inteligence v červnu 1974.

Do konce r. 1975 má být podle plánu vědecko-výzkumné práce Studijně metodického střediska dokončena studie Úloha a postavení mládeže v čs. společnosti. Podkladem pro zpracování této studie jsou výsledky sociologických výzkumů mládeže, provedených Studijně metodickým střediskem i dalšími vědecko-výzkumnými pracovišti v ČSSR v období od r. 1970.

Podobně jako je tomu i v ostatních socialistických zemích, je tedy i vědecko-výzkumná práce Studijně metodického střediska UML UK v oblasti sociologie mládeže orientována na úkoly, jejichž splnění je nárokováno společenskou praxí a jejichž výsledky by měly přispět k vytváření příznivých podmínek pro výchovu mládeže socialistického Československa v duchu usnesení ÚV KSČ.

A. Matějovský

Informace o zaměření činnosti studijně metodického střediska Ústavu marxismu-leninismu ČVUT v Praze v oblasti výzkumu vysokoškolské mládeže*

Jednou z oblastí činnosti vědecko-výzkumného úseku studijně metodického střediska Ústavu marxismu-leninismu ČVUT v Praze je

* Studijně metodické středisko Ústavu marxismu-leninismu UK, Praha 1, Celetná 20.

* Studijně metodické středisko Ústavu marxismu-leninismu ČVUT, Praha 1, Husova 5.

výzkum mládeže na vysokých školách technických a zejména na ČVUT. V posledních letech se výzkum v této oblasti zaměřil na několik úkolů.

1. V první řadě jde o *výzkum techniků — posluchačů dálkového a večerního studia na fakultách ČVUT v Praze a Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni*. Sociologické šetření bylo provedeno v roce 1972 a nazvalo se výzkum z roku 1967 (ve své podstatě šlo o opakování výzkumu). Tyto dva výzkumy jsou pokračováním předcházejících šetření z let 1964 a 1965.

Základním obsahem šetření v roce 1972 a v roce 1967 byly v podstatě dva problémy:

a) výzkum cílů, které sledují posluchači dálkového a večerního studia vstupem na vysokou školu a po jejím absolvování včetně hodnocení významu vysokoškolského studia (první část);

b) výzkum názorů a postojů posluchačů dálkového a večerního studia k některým sociálním hodnotám socialistické společnosti, zvláště k otázkám sociálních či sociálně třídních rozdílů v socialistické společnosti (druhá část).

Součástí výzkumu bylo mimo jiné sledování úlohy sociálního původu a prostředí posluchačů včetně jeho vlivu na některé sociální postoje a názory. Zkoumaný soubor v roce 1967 tvořilo 800 respondentů a v roce 1972 více než 250.

Konkrétněji řečeno, výzkum prvního problému se zaměřil na zjištění intenzity zájmů posluchačů na uspokojování vlastních potřeb a zájmů, zjištění míry respektování, obhajování a prosazování zájmů a potřeb společnosti a dále pak na zjištění souladu osobních a společenských zájmů.

Další okruh dílčích problémů tvořilo zjištění charakteru další profesionální orientace (druh práce, instituce apod.).

Dále se výzkum zaměřil na zjištění představ o možnostech zlepšení ekonomického a sociálního postavení po ukončení vysokoškolského studia. Podstatnou část výzkumu tvořila problematika sociálních hodnot a ideálů a představy o změnách struktury volného času po ukončení studia.

Obsahem druhé části bylo šetření týkající se představ a postojů k sociálním rozdílům československé společnosti, zejména platových rozdílů mezi vybranými kategoriemi pracovníků průmyslového podniku. Další obsahový okruh tvořily představy o významu vybraných faktorů pro celkovou spokojenost s prací techniků, dosažení úspěšného uplatnění znalostí a schopností v socialistickém podniku, zájem o výkon řídicí práce, význam sociálního faktoru pro celkový chod průmyslového podniku, výzkum představ o sociálním představení a prestiži několika kategorií pracovníků a hodnocení změn materiálního a sociálního postavení technické inteligence v Československu v období po druhé světové válce.

Výzkum obsahoval též analýzu struktury

posluchačů dálkového a večerního studia z hlediska školního vzdělání manželů, a to jak v rovině ženatých posluchačů, tak i jejich rodičů.

Díleč výsledky autoři výzkumu zveřejnili na první a druhé vědecké konferenci ČVUT (v roce 1971 a 1973). V současné době se zpracování výsledků dokončuje.

2. Druhým úkolem je *výzkum formování postojů studentů-techniků k budoucímu povolání*. Úkol vznikl v roce 1972 a v témže roce byl proveden předvýzkum. Vlastní terénní šetření se uskutečnilo v listopadu 1973, a to u studentů druhého a pátého ročníku denního studia čtyř vysokých škol (ČVUT Praha, Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni, Vysokého učení technického v Brně a Vysoké školy strojní a textilní v Liberci). Celkový počet respondentů tvořil téměř 2100 osob.

Základní cíle výzkumu:

a) Zjistit vyhraněnost a intenzitu zájmů studentů o budoucí povolání (druh a místo pracovní instituce, charakter práce, její zajímavost, užitečnost a význam).

b) Zjistit názory a představy studentů o nárocích a požadavcích, které na ně budou kladeny po ukončení studia, představy o pracovních podmínkách, řízení a ohodnocení jejich práce. (Uplatnění vysokoškolské kvalifikace, osobní řízení, vztahy v pracovním kolektivu, faktory ovlivňující spokojenost s prací, možnost postupu v zaměstnání, návrhy platových relací vybraných kategorií pracovníků apod.)

c) Zjistit stupeň snah studentů o budoucí pracovní uplatnění a faktory, které je podmiňují.

d) Zjistit názory studentů o tom, jak je na budoucí povolání připravuje vysoká škola, hodnocení této vysokoškolské přípravy.

Výsledky výzkumu budou shrnuty do závěrečné zprávy a současně zveřejněny na semináři v září 1974.

3. Třetím úkolem byl *výzkum učitelů — vedoucích studijních skupin na ČVUT v Praze*. Cílem tohoto výzkumu bylo prohloubení poznatků o práci učitelů — vedoucích studijních skupin na fakultách ČVUT a současně poznání některých problémů a postojů samotných studentů. Výsledky šetření přinesly některé nové poznatky např. o charakteristice vztahů mezi učitelem a studijní skupinou a zejména o významu neformálního kontaktu. K zajímavým výsledkům šetření patří, že neformální kontakt se podařilo ve větší míře navázat věkově starším učitelům než učitelům mladším. Dalším zajímavým výsledkem je vztah mezi počtem schůzek vedoucích učitelů a studijních skupin a obsahem těchto schůzek. Ideově politické otázky se stávají trvalejším obsahem schůzek především v těch případech, kdy četnost schůzek ve školním roce dosáhla počtu 7–10.

Výsledky šetření byly zpracovány ve formě zprávy, která je uložena v Ústavu.

4. Čtvrtým úkolem je připravovaný výzkum *sociálního a politického profilu studentů I. ročníku ČVUT v Praze*. V přípravě tohoto šetření jsme navázali spolupráci se studijně metodickým střediskem ÚML University Karlovy, které v této oblasti provedlo již několik úspěšných výzkumů.

Vycházíme z názoru, že vysoká škola se významně podílí na utváření vědomí mladých lidí, kteří procházejí specifickou etapou sociálního vyvoje, v níž se dotváří morální profil, světový názor a formují se postoje ke společnosti. Učitelé vysokých škol ovlivňují vývoj mladých lidí jen relativně krátkou dobu, ale v období vysokého stupně jejich vnímavosti a kritičnosti. Zároveň je nutné si uvědomit, že ovlivňují sociální a politický vývoj mladých lidí, jejichž sociální a politický profil byl utvářen v prostředí určitých materiálních, sociálních, politických a morálních skutečností. Vzhledem k těmto okolnostem představují soubory studentů v prvních ročních studiích značně nehomogenní skupiny. Úspěšnost a efektivnost politické práce na vysokých školách předpokládá mimo jiné důkladnou znalost samotných studentů. Výzkum zahrnuje tyto základní tematické okruhy:

a) Sociální profil studenta (motivace studia, volba studijního oboru, vztah ke studiu včetně rodinných tradic, vyhraněnost zájmů o techniku, sociální a ekonomické postavení studenta a jeho rodičů).

b) Politický profil studenta (úroveň politických znalostí, postoje k socialismu, představy o možnostech realizace vědeckého a technického pokroku, zvyšování životní úrovně a realizované politické činnosti).

Při zpracování tohoto úkolu navážeme úzkou spolupráci s ÚML UK. Tato spolupráce umožní srovnat výsledky šetření na ČVUT a na Universitě Karlově a tím ukázat společné a rozdílné charakteristické znaky studentů obou vysokých škol.

5. Ve spolupráci s ministerstvem školství ČR se ÚML ČVUT podílí na *výzkumu absolventů pedagogických fakult (z roku 1967 a 1971)*. Základní obsah výzkumu tvoří dílčí úkol -- hodnocení absolventů v jejich učitelské praxi, a to z hlediska odborného, metodického i politicko-výchovného působení.

6. *Problematika dělnické mládeže je součástí výzkumu stabilizačních a flukuačních tendencí v průmyslových podnicích*. V letech 1971 a 1972 bylo provedeno několik výzkumů v pražské aglomeraci a v současné době se připravuje výzkum v mimopražských závodech. V těchto výzkumech však problematika mládeže tvoří jen nepatrnou část. Výzkum se zaměřuje na problematiku identifikace pracovníků se svým závodem či podnikem a na zjištění faktorů, které tuto identifikaci ovlivňují.

Řešení jednotlivých úkolů již přineslo konkrétní pozitivní výsledky.

Rudolf Franěk — Dana Rýdlová

Výzkumy studentů na Ústavu pro studium na vysokých školách technických při ČVUT*

Ústav pro studium na vysokých školách technických při Českém vysokém učení technickém v Praze se vedle pedagogické činnosti zabývá činností vědecko-výzkumnou. V této činnosti se dlouhodobě zaměřil především na vysokoškolské studenty a absolventy vysokých škol, zvláště vysokých škol technických. Skupina doc. Petráše sleduje pracovní uplatnění a společenské postavení absolventů vysokých škol technických. Skupina dr. Freiové provedla v uplynulých třech letech tři výzkumy vysokoškolských studentů, zaměřené především na postižení závislosti studijního výkonu na některých sledovaných sociálních faktorech. Výsledky těchto uzavřených výzkumů jsou uvedeny v těchto publikacích: *Některé aspekty vstupu na vysokou školu, Pracovní uplatnění neúspěšných studentů FEL ČVUT 1. + 2.* V současné době skupina provádí výzkum *Příčiny neúspěšnosti ve studiu na vysoké škole*. ÚST otevřel novou publikační řadu nazvanou *Vysokoškolská studenti* (Vydavatelství ČVUT Praha), v níž zatím vyšel sborník *Přechod ze střední školy na školu vysokou* (1973). *Profesionální orientace* (1974). Pro rok 1975 se připravuje sborník s prozatímním pracovním názvem *Neúspěšní studenti vysokých škol*.

Součástí práce ÚST, jehož ředitel je koordinátorem úkolu č. 14 resortního plánu MŠ ČR, je koordinace výzkumné činnosti v oblasti *zvyšování efektivnosti vysokoškolského studia*. V současné době je v tomto úkolu obsaženo více než 80 dílčích úkolů (motivace vstupu na vysokou školu, proces počáteční adaptace, časové zatížení studenta, struktura osobnosti vysokoškolského studenta, studijní výkon a jeho sociální determinanty, proces selekce a diferenciací na střední a vysoké škole atd.), na nichž participují pracovníci vysokých škol a výzkumných ústavů v celé ČR. O průběhu této výzkumné činnosti a výsledcích výzkumu informuje v pravidelně vydávané Informační přehled úkolu č. 14 resortního plánu MŠ.

Věra Perglerová

Výzkumná činnost pedagogické laboratoře VÚOS*

Pedagogická laboratoř Výzkumného ústavu odborného školství při Střední ekonomické škole v Praze 10 je chápána především jako experimentální pracoviště, zabývající se středoškolským studentem. Za pět let působení laboratoře byla obhájena řada výzkumných

* Ústav pro studium na vysokých školách technických při Českém vysokém učení technickém, Praha 1, Na Florenci 25.

* Pedagogická laboratoř Výzkumného ústavu odborného školství, Praha 1, Karmelitská 7.

práci, jejichž objektem byli především studenti střední ekonomické školy.

V průběhu činnosti laboratoře bylo získáno velké množství empirických údajů o téměř 1000 žácích školy — údajů o rodinném prostředí, nejruznějších informací o postojích, výsledků psychologických měření (Amthauerův IQ, Cattell, Eysenck, testy zájmů, sociometrická měření), dílčích somatických měření, prospěchových údajů i údajů o volném čase studentů a jejich budoucích plánech. Na bázi těchto dat (analýzovaných pomocí programů na samočinném počítači) byla v r. 1972 dokončena první souhrnná verze studie *Výzkum činitelů podílejících se na formování osobnosti středoškolského studenta* (autoři V. Hrabal, J. Lukš, J. Pelikán, Z. Šafář), která vyšla v Malé edici VÚOŠ v r. 1972.

Získaná data o jednotlivých studentech tvoří zázemí, z něhož čerpají i další monografické studie, věnované problematice středoškolské třídy (*Charakteristické znaky středoškolské třídy a jejich vzájemné vztahy*, In: *Pedagogika* 19, 1969, č. 5, dále *Příspěvek k typologii středoškolské třídy*, In: *Pedagogika* 20, 1970, č. 4, obě od autorů V. Hrabala a J. Lukše) a středoškolského učitele (*Podíl osobnosti učitele na vytváření vztahu středoškolačů k vyučovacím předmětům*, In: *Pedagogika* 21, č. 2 1971). Současně byla dokončena studie na základě vyhodnocení pedagogického experimentu, prováděného J. Pelikánem (*Vliv seberealizace žáka ve vyučovací hodině na vytváření vztahu k vyučovacím předmětům*, In: *Malá edice VÚOŠ*, 1971).

V r. 1972 byl dokončen a zpracován experiment se žákovskou samosprávou na střední škole (*Samospráva v socialistické škole*, In: *Vychovatel* 1971, č. 2, 3, 4, *Experiment so žiackou samosprávou na strednej škole*, In: *Jednotná škola* 24, 1972, č. 10, od autorů V. Hrabala a J. Lukše.

V souvislosti se zkvalitňováním přijímacího řízení na střední školy byl na žádost ministerstva školství pracovníky laboratoře uskutečněn rozsáhlý výzkum výsledků přijímacích pohovorů žáků hlásících se na střední školy v celé ČSR, v němž byly sledovány údaje ze základní školy a z prvního ročníku střední školy u těch žáků, kteří byli na školu přijati. Po třech letech bude výběrový soubor doplněn i o údaje z posledního ročníku střední školy. Kromě obhájení dílčí zprávy z tohoto výzkumu (mimo již jmenovaných autorů se na výzkumu podílela i H. Váchová) byla zpracována i studie *Stabilita a predikční hodnota školského prospěchu* (In: *Malá edice VÚOŠ* 1973).

V posledním období se pozornost laboratoře soustředila i na problematiku uplatnění absolventů SES v praxi — byl vypracován plán výzkumu, který propojuje získané údaje z doby studia s hodnocením praktické činnosti absolventa 2–3 roky po odchodu ze školy. Tento úkol je dílčí úlohou státního badatelského

plánu, který sleduje obecně problematiku středoškolské výuky vzhledem k potřebám praxe.

Veškerá činnost laboratoře má úzký vztah k práci střední školy, k zlepšování výsledků pedagogické činnosti, rozpracování plánů komunisticke výchovy apod. (vedoucí laboratoře J. Lukš je ředitelem SES, při níž laboratoř působí). Zároveň přináší i významné obohacení znalostí pedagogických, psychologických a sociologických problémů středoškolské mládeže.

Zdeněk Šafář

Práce Ústavu sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství*

Ústav sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství na pedagogické fakultě UK v Praze byl zřízen v r. 1968 rozhodnutím rektora UK z dřívější Laboratoře sociálního výzkumu mládeže, která byla založena v roce 1966.

Vývoj výzkumné práce Ústavu lze hodnotit v podstatě kladně. Současné je ovšem třeba poukázat na skutečnost, že v krizových letech se do jeho činnosti promítl i teoretický a metodologický chybná stanoviska. K jejich překonání je rozvíjena rozsáhlá teoreticko-empirická práce.

Ústav rozvíjí výzkumy v podstatě dvojího druhu: pedagogicko-psychologické výzkumy v oblasti výchovného poradenství a sociální výzkumy dětí a mládeže. Má dvě uvedeným směřům činnosti odpovídající výzkumná oddělení; další výzkumnou složkou ústavu je metodologické oddělení, které je vybaveno potřebnými technickými prostředky.

Po osm let činnosti ústavu je výzkumně řešena a úspěšně obhajována řada úkolů na úrovni státního plánu badatelského výzkumu, resortního plánu a plánu fakultního. Jsou zpracovávány studie a expertízy pro potřebu příslušných orgánů a institucí apod. Ústav vydává dva neperiodické tisky, ve kterých publikují převážně interní pracovníci: *Sborník vědeckých prací Ústavu sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství* a bulletin *Mládež a společnost*.

Vzhledem k rozsahu činnosti ústavu a se zřetelem na zájmy čtenářů Sociologického časopisu přinášíme informaci jen o celkové podobě a řešení úkolů v oblasti sociálních výzkumů dětí a mládeže, které byly a jsou zařazeny do státního nebo resortního plánu v předchozí a této pětiletce a s jejichž zařazením do vyšších forem plánu vědy se počítá i v příští pětiletce.

Z úkolů státního plánu byl v ústavu vyřešen a obhájen především úkol *Sociální profil žáků 9. tříd ZDS se zvláštním zřetelem k volbě povolání*. Výzkum byl proveden v Jihočeském kraji a v Praze a zpracován v letech 1965–1968. Byly shromážděny a analyzovány rozsáhlé empirické údaje o téměř 6000 žácích. Výzkum sledoval profesionální přání, jejich

* Ústav sociálního výzkumu mládeže a výzkumného poradenství PeF UK, Praha 1, M. D. Rettigová 4.

motivace, volný čas a některé další otázky související s volbou studijního směru či učebního oboru žáků 9. tříd v Jihočeském kraji a v Praze. Výsledky výzkumu byly publikovány ve Sborníku vědeckých prací ústavu, roč. III — 1971.

Dalším úkolem státního plánu byl výzkum sociálních pozic, socioekonomického statusu a společenských rolí učitelů a ředitelů ZDS v ČR. Mezi hlavní tematické okruhy výzkumu náležely stabilizace učitelského povolání a ředitelské funkce, volný čas učitelů a ředitelů škol, potřeba dalšího vzdělávání, autorita učitelského povolání ve škole a na veřejnosti, role učitele aj. Výběrovým šetřením, které se uskutečnilo na ZDS v českých zemích, bylo zkoumáno na 5000 učitelů a ředitelů základních škol. Ze získaných informací byla publikována již řada studií a zejména závěrečná zpráva, která byla po vědecké obhajobě uveřejněna ve Sborníku vědeckých prací ústavu, roč. V — 1973.

Na tento výzkum navazují dva resortní úkoly, na kterých se pracuje v ústavu v současné době. Jde o výzkum *Sociálních činností mladého učitele*, jehož cílem je poznání sociálních činností charakteristických zejména pro osobnost učitele v naší společnosti a hloubková analýza struktury, obsahu a věkové dynamiky těchto činností. Předpokládá se, že analýza informací získaných empirickým šetřením umožní zjistit závislost některých sociálních činností na vybraných faktorech a možnost vzniku a rozvoje nových potřebných činností. Jde zejména o vymezení činností, které se nejvíce uplatňují v životním působení mladého učitele. Dále jde o výzkum *Profesionální orientace posluchačů pedagogické fakulty UK*, který sleduje cíl postupného získávání a hodnocení podstatných informací o přístupu studentů k učitelství povolání a o jejich předpokladech k budoucímu úspěšnému uplatnění v praxi. Z tohoto hlediska jsou zkoumány především životní a studijní podmínky posluchačů, některé otázky výchovného a vzdělávacího působení fakulty, problémy studijní práce a studijního prostředí, mimostudijní činnost a problémy profesionální perspektivy. U obou úkolů jsou v současné době analyzovány výsledky předběžných výzkumů.

Po řadu let probíhá v rámci státního plánu výzkum mentálního a sociálního zrání dětí a mládeže. Jde o rozsáhlé empirické šetření a výzkumné práce teoretického i metodologického charakteru. První etapa výzkumných prací byla v rámci průběžné oponentury státního úkolu ukončena v minulém roce vědeckou obhajobou.

Výsledky výzkumu byly zpracovány a byly průběžně publikovány ve Sborníku vědeckých prací ústavu, roč. I — 1969, v časopise Československá psychologie a v Sociologickém časopise.

V rámci resortního plánu MŠ ČR se řeší aplikativní výzkum *Vztah sociálního a mentálního zrání mladého člověka ke školnímu pro-*

spěchu na ZDS, který sleduje problematiku nepřiměřeného propadání žáků, protože v uvedeném státním výzkumu byl zjištěn nesoulad mezi věkovým trendem sociálního a mentálního vzrůstání mládeže a věkovým vývojem školního prospěchu.

Jedním z teoreticky a politicky nejzávažnějších úkolů ústavu je *výzkum hodnotových orientací dětí a mládeže*. Také tento úkol je začleněn do státního plánu. Zatím proběhl předvýzkum a jsou formulována základní teoretická a metodologická východiska. Pracuje se na základních teoretických hypotézách a jejich operacionalizaci. Přípravuje se úvodní projekt, který má vymezit celkovou linii výzkumu a způsob obsahového řízení jednotlivých výzkumných prací. Vnitřní logika připravovaného projektu je dána cestou

— od obecné teoretických a metodologických východisek

— k pokusu o myšlenkovou konstrukci základních teoretických hypotéz o hodnotových orientacích dětí a mládeže a

— k nastínění pracovních hypotéz, výzkumných procedur a technik, baterií otázek atd. tak, aby výsledků z projektu postupně odvíjených empirických šetření, sekundárních analýz a studií bylo možno využívat k přeshňování našich dnešních představ o hodnotových orientacích dětí a mládeže i některých vyšších, obecně teoretických a metodologických východisek sociálních výzkumů dětí a mládeže vůbec.

Ústav sociálního výzkumu mládeže a výchovného poradenství rád přivítá nabídky k výzkumné spolupráci na uvedených úkolech státního a resortního plánu vědy pro tuto a zejména příští pětiletku. Jaroslav Štípek

Bibliografie k problematice mládeže

a) Knižní tituly a stati ve sbornících

- Aitov, N.: *Socialnyje aspekty polučeniya obrazovaniya v SSSR*. In: *Socialnyje issledovaniya* 2. Moskva, Nauka 1968, s. 187—197.
- Ananjev, B. G.: *Ontogenez i žiznennyj put' čeloveka. Čelovek kak predmet poznaniya*. Leningrad, ILU 1968.
- Arfomov, S. D.: *Socialnyje problemy adaptacii molodogo rabočego na promyšlennom predpriyatii*. In: *Molodož i trud*. Moskva, Molodaja gvardija 1970, s. 135—148.
- Bakoš, O. — Bakošová, E.: *Struktúra záujmov bratislavskej mládeže o voľnom čase*. In: *Niektoré výsledky sociológie mládeže na Slovensku. Zborník z celoštátneho seminára o sociológii mládeže v Prešove*. Bratislava, Smena 1969, 218 s.
- Bogoslovskij, V. V.: *O strukture otvetstvennogo otnošenija k zadaniju u školnikov na materialach issledovaniya podrostkov. Voprosy psichologii ličnosti i obščestvennoj psichologii*. Moskva, Nauka 1964.